

ИСТОРИЈА, МИТ И РЕМИТИЗАЦИЈА СРПСКОГ ИДЕНТИТЕТА У ПРОЗИ ГРИГОРИЈА БОЖОВИЋА

У раду је Григорије Божовић представљен као писац који у својој прози комбинује стварну историју и своје виђење надрационалних историјских струја. Божовића у вези са одређеним историјским догађајима не интересују превише подаци и чињенице из историје већ је за њега као писца пре свега интересантна легенда, односно, архетип народне свести. Код Божовића је тешко одвојити индивидуално од онога што је колективна наслага и део менталитета, па је показано како један писац у свом књижевном делу може градити идентитет сопствене нације на основи властитих виђења ствари која произилазе из традиције заједнице којој се припада.

Кључне речи: Григорије Божовић, проза, историја, мит, легенда, народ, јунак, идентитет

Мали је број писаца који могу да се похвале хармонијом између својих политичких идеја и своје књижевне праксе. Григорије Божовић је вероватно један од таквих ретких писаца. За њега књижевност није само уметност речи. Божовић сматра да српски народ не поседује развијену националну свест и зато он својим књижевним делом жели да овлада историјом која се везује за простор Старе Србије. Његова књижевност претендује да заузме место које је до јуче припадало само историји. Божовић верује у такву функцију књижевности. По његовом мишљењу књижевност има задатак да конституише националну, односно историјску свест, а он као писац да преиспита и премери историју. Таквим ставом Божовић постаје близак Добрици Ћосићу, који је сматрао да историјски роман може да постане књижевни облик колективне стваралачке свести, „потрага за изгубљеним индивидуалним и колективним идентитетом, по-

---

¹ todorov@vaspks.edu.rs

трага за временима у којима се тај идентитет можда може наћи“ (Ћосић 1982: 179).

Истина за којом трага Божовић, претражујући прошлост, временски је условљена, јер „неке суштинске истине о човеку нису у конкретним чињеницама и не могу се наћи ни у једној историјској грађи и документу“ (Ћосић 1982: 178). Зато би требало говорити о натчињеним истинама, које се могу наћи само с оне стране сваке историографије, у структурама и интуицијама маште, у оним структурама чији је циљ сазнање човека, а не гола историјска чињеница. Таквих натчињених истина има код Божовића - у његовој прози има личних дилема јунака, патњи и болова обичног човека, приказивања свакодневног живота народа. Ипак, не може се рећи да Божовић не робује и чињеницама. Код овог писца постоји и представљање историјских личности и догађања. У таквим ситуацијама све се презентује преко свезнајућег приповедача, историјске личности су срасле са народом, а то условљава да се Божовићеве концепција историје може сматрати романтичарском.

Божовићева проза говори да историју не праве ни велике личности нити бескрајно мали елементи маса понаособ, већ да је прави колектив исто онолико колико је прави и сам непријатељ. Зато су код овог писца присутна идеолошка преправљања. Његови јунаци су у складу с тим обликовани различитим техникама дијалога, раздиру их сумње и неверице, разговарају сами са собом, са историјом, са политиком, сви су загледи у прошлост или будућност и то су само неке од димензија њиховог литерарног бића. Суштина Божовићеве прозе јесте у овоме: писац испољава симпатије и антипатије, односно слагања и неслагања са својим јунацима. Становишта јунака нису сасвим слободна у односу на становишта самог писца. Није видљива дистанца између пишчеве свести и предметног слоја. Пишчева свест је присутна готово свуда и она као свест која ствара претвара остале свести у своје објекте.

Сви Божовићеве јунаци решавају питање постојања и припадности са различитих временско-просторних, идеолошких и социјалних позиција. Отуда није никакво чудо што је структура његових пре свега приповедака препуна изненадних обрта. У тренуцима када се јунаци приближе оној критичкој граници сазнања и постојања, настаје изненадни обрт, трагање за животним смислом и разлогом постојања.

Божовићева проза показује да су историјска збивања изузетно сложена. Овај писац итекако покушава да разгради историју и реконструира догађаје на простору Старе Србије. Он је суочен са једним озбиљним проблемом: са једне стране, мора поштовати општи историјски оквир, док, са друге стране, тај исти историјски оквир мора разарати да би дело надвладао уметнички заборав. Зато овај писац у својој прози комбинује

стварну историју и своје виђење надрационалних историјских струја.² То у делу доводи до симбиозе историјског и поетског. Када се Божовић држи историјских чињеница, степен метафоричности исказа његових јунака је врло низак. Међутим, кад писац одређене историјске проблеме види кроз различите форме субјективног доживљаја својих јунака, настаје сасвим друга ситуација, стапа се историјско и поетско.

Централни историјски догађај који описује Божовић је Косовска битка. Овај историјски догађај је врло важан за Божовића јер је то догађај који је пресудан за потоњу историју Старе Србије. Косовска битка код Божовића приповеда о једном епском свету у којем се до пред бој време доживљавало као вечно понављање одређених животних образаца, одређених патријархалних закона са неком њиховом логиком сурових вредности. Логика епског света не познаје индивидуалност, осим ако није подређена колективу, а онај ко пређе границу епског хоризонта мора да сноси одређену врсту казне. У приповеци „Први корак“ породицу Богојевић стиже презир и освета јер је један члан те породице, стари деда Никола, отишао у војску одметника Али-паше:

„Младо Колашинче, Недељко, беше из чувене куће Богојевића из села Подгорја, на Ибру. Његова кућа беше богата и чувена у целој нахији. Но његов стари дед-Никола у љутњи уби неког свог суседа и умаче, како се доцније дознало, неком Вучитрнском спахији који га с осталим својим момцима одведе у Мисир у војску одметника Али-паше. Турска се тад како-тако довођаше у ред и закон беше у сили, бар за рају. Зато власт устаде, Николине синове позатвара, све имање продаде, и велика се породица ликом опаса“ (Божовић 1908: 56).

Када је Косовска битка у питању Божовића не интересују превише подаци и чињенице из историје везане за овај догађај, већ је за њега као писца пре свега интересантна легенда, дакле, архетип народне свести, оно што живи прелазећи границе једног историјског догађаја. Главни јунак косовске легенде је кнез Лазар, а његова жртва кључни догађај на којем се гради моћна и емоционално обојена тема мучеништва и отпора. У приповеци „Лукин вир“ Божовић описује како косовски мит позива људе да буду стрпљиви, да прихвате патњу као нужни корак ка искупљењу, али и да устану против тираније, чак и кад не постоје изгледи за успех:

² Зоран Гавриловић у тексту ”Надсмислови историје и уметности“ под појмом надрационална историјска раван подразумева да у такозваним законима историјског постојања у објективности историјског трајања постоји један слој који измиче не само дневном тренутку већ и шире, епохи, измиче чак и објективним историјским и научним испитивањима, па се тек негде у будућности чини као реалност. (1984: 19)

„А кад звона с манастирске куле поново забрујаше на глас труба из ове чудне гомиле, и кад се тамо светина поче понова да таласа и да заузима пређашње положаје око шаторова и огњишта, Колашинце – и мало и велико – обузе плаха, дивља радост. Њихово Вучје Поље, од Радича Брђанина, кад је честитому Лази узалудно хитао у помоћ, није видело ове силе и славе. На њему је свети патријарх са свеколиком војском, бољарством и народом. Отворио је, ваљда, књиге староставне и прочатио да је дошло време да се укупном снагом поробљенога племена удари на крвника, освети тужно и срамно поље широко око Лаба и Ситнице, освете поругане кости јединога заступника својега пред Богом, ослободе цркве и манастире, пропоје вера и срећа широм васколике земље српске и поморске...“ (Божовић, 1909: 483-484).

Историја се у случају Косовске битке у прози Григорија Божовића прекрива легендом³, тако да не постаје показатељ истинитих догађаја. Фабула многих приповедака са овом тематиком није подударна са историјским чињеницама и зато би требало да буде схваћена као пишчева слобода у интерпретацији догађаја.

Божовић настоји да прикаже што већи број призора, људских догодовштина у контексту неких историјских догађаја које није могао да види, али је могао да чује са одређене временске дистанце. Зато његово приповедање није приповедање из перспективе сведока у таквим ситуацијама и у том случају се Божовић може пратити као писац чија проза сједињује историјско, митско и архетипско. Међутим, много је приповедака у којима није запостављено приповедачко „ја“. То је саставни део Божовићеве поетике, посебно у путописном жанру, и на тај начин Божовић показује да не жели да се дистанцира од субјективности.

Он као путописац пише фактографски, са обиљем података. У путопису „Гласита Дреница“ описује како су се настањивали Албанци на простору Старе Србије и каквог је порекла овај народ:

„Дреница је готово сва арнаутска, изузевши насељенике и јадне

³ Александар Лома наводи да епска косовска легенда сублимира идеологију једног архаичног, ратничког друштва. По његовом схватању, од индоевропских бораца на борним колима, преко старих словенских ратника, до српских средњовековних витезова, та идеологија се у бити није мењала. Она је заснована на једном посебном ступњевитом сагледавању људске егзистенције, у којој тзв. обреди прелаза (rites de passage) воде човека са једне на другу егзистенцијалну раван. Лома указује на својства појединих места као на места која се доживљавају као „пресеци егзистенцијалних равни“ именујући их интерпланарношћу, где овим појмом означава прелазну зону између стварног и оностраног. Суштина интерпланарности јесте у човековом успону од људског ка свету богова. (Лома, 2002: 251)

остатке старинаца. Арнаути су дошли из албанских гора свакако после велике наше сеобе. Пећици Махмутбеговићи, призренски Ротуловићи и приштински Џинићи имају ту заслугу. Али се још добро зна, а и записи постоје нарочито у манастиру Девичу, да су се многа села дреничка потурчила и поарнаутила. Зна се за неке да су се као православни Срби дошли из Црне Горе и Херцеговине. Постоје и српска презимена за читаве засеоке и махале: Пепићи, Марковићи, Поповићи. Нека се арнаутска братства знаду да су Белопавлићи, Кучи, Вasoјевићи и за чудо, Клименде рачунају у исконе Србе. У селу Истинићу код Дечана П. Костић је пронашао да постоји махала Стојковића, као што је и чувени Ага Батушки сачувао у кући предање да је поарнаућени властелин српски. Али поред свега тога у Дреници има доста правих албанских Арнаута“ (Божовић 1990а: 32-33).

Божовић као путописац се стално креће и многе догађаје коментарише. У жељи да докаже и прикаже простор Старе Србије као простор на којем су Срби староседеоци, а остали народи придошлице и насилно исламизирани, могуће је запазити идеолошку потку у његовом стваралаштву. Вероватно да се нико у српској књижевности није са толиком страшћу занимао за стварност на простору Старе Србије као Божовић. У путописима *По Македонији* он учава чињенице и бележи многе податке који, по његовом мишљењу, указују на српски карактер поменуте области:

„Македонија је наш крај чудеса. Али је њено највеће чудо да се одржи за нас Горња Река, православна (па унеколико и јаче) као и Мала Река, а српска по свести и прегнућима не мања од Дримикола и од Мијака. Јер данас свеколика Горња Река говори арнаутски, на чистом гегском наречју, те наводи људе на мисао да то насеље није наше расе, но арнаутско или арнаутско-куцовлашко. Чини ми се да се и покојни велики Цвијић колебао. Њему је могло дати повода неколико села са туђим именским кореном (Ничипур, Нистрово, Биба) и непознавање арнаутског језика.

Међутим, ја сматрам за своју јавну срећу што ми се пружила могућност да дођем у Горњу Реку и рашчистим ово питање прво за себе, а после за нашу јавност и за све људе који могу једном примити истину да наша раса у прошлости није могла да осваја Влахе и Арбанасе по планинама и гудурама, но им је, обратно, дала велики данак у крви, у својем однарађавању. Овога ради, ја ћу као нестручњак само замолити стручњаке да пођу од ове моје тврдње, коју ја већ одавно непрекидно проверавам по свима крајевима где смо у додиру са Арнаутима и да обраде пажњу на ова моја опажања у Горњој Реци“ (Божовић 1930а: 8).

Божовића историјско занима као историјска чињеница која се може транспоновати уметничким путем једино са циљем да се одреди припад-

ност народа на простору Старе Србије. Да би остварио такав свој задатак он историјску тему уграђује у митско-херојску фабулу у својим приповеткама или пише са обиљем документаристичког у својим путописима. На тај начин одређује простор Старе Србије као исконско српски. Међутим, тај простор није настањен Србима старинцима у потпуности, јер су постојале сталне селидбене струје, ратне и социјалне кризе, па српско становништво о којем Божовић пише је заправо становништво досељено из многих крајева. У опису села Милошева Божовић управо говори о досељеницима као оснивачима места: „Под конач уређено попут каквога новог американскога насеља око извора нафте или златних родокопа, подигли су насељеници, Личани и Војвођани” (Божовић 1930а: 58). Божовић такође наводи и и још неке досељенике на простору Старе Србије: ту је владика Козма „чији је дед пре осамдесет година преселио овамо из ужичкога краја” (Божовић 1930а: 132), а ту су и „Топличани, Личани и Црногорци: божја вера ни паша-зот не зна шта је” (Божовић 1930а: 60).

У Божовићевој прози дато је обиље чињеница које се везују за различите историјске догађаје. У опису Бихора Божовић представља шта су све условиле ратне операције током 1877/78. године:

„Међутим, зна се тачно да су за време Херцеговачког Устанка овуда вођене огорчене борбе. Муслимани су тада запалили Ђурђево Ступове крај Берана, а Панто Цемов ону дивну цамију у Биочи. Војвода Миљан Вуковић овде је једном сачекао турску силу и био коначно разбијен: док су његови Васојевићи у дивљем горштачком бегању измицали кроз горе, дотле је разјарени војвода остао сам на једном брешчићу изнад Биоче и гордо слао последње метке у лесе турскога башибозука, докле га одатле није одвукао Панто Цемов“ (Божовић 1930б: 116).

Временско раздобље које је обухваћено у Божовићевим приповеткама и путописима није само везано за поменути Косовски бој нити ратне операције током 1877/78. године. Његова проза је конципирана тако да прати догађаје и пре Косовске битке, али и после, тако да се може рећи да је Божовић написао једну историју о људима и догађајима у једном широком временском раздобљу. Божовић описује прилике од досељавања Словена на балкански простор, па све до Другог светског рата. У том временском раздобљу он описује верске прилике на простору Старе Србије. У центру његовог интересовања је верско истребљивање у оквиру једног истог верског миљеа – занима га братоубилачка атмосфера између православних Срба и Срба муслиманске вероисповести, као и атмосфера између Срба и Албанаца, те Срба и Бугара. Унутар тог простора верских борби писац прати судбине појединих јунака, али истовремено доноси и своје виђење онога о чему приповеда. Дакле, догађаји се прате

из перспективе сведока, онога који није учесник, али све види. На тај начин описано је и време Младотурака:

„Јер време бејаше страшно. Младо-Турци беху одлучно наумили да нас излече од косовске бољке. Школе нам се затвараху, свештеници хапшаху, виђени људи убијаху у рукама власти, а арнаутски зулум беше превршио сваку меру. И сами малаксали, готово безнадно али још упорно, ми углавном својасмо свој посао на то, да крепимо заосталу снагу једне управо луде расе на безуман отпор према завојевачу, и да јој уливамо веру да је Косово њено, иако од свега тога беше још Грачаница, у коју се лесковачки мухацири спремаху да ускоро затварају своју стоку“ (Божовић 2005: 17).

Божовић је својим књижевним опусом желео да представи широку панораму класних, социјалних и историјских збивања, али је очито да то није могао да оствари из неутралне приповедачке перспективе. Он инсистира на историјским догађајима и они су понекад записани репортерски, али оно што доминира у овој прози јесте приказивање стварности из перспективе самог писца:

„Али од доласка Дервиш-паше на Косово, муслиманска пропаганда је успела да Арнаути не треба да говоре језиком поробљене раје. Од тога тренутка дренички, као и остали Арнаути, почели су у свем губити и своје арнаутске одлике и све више турчити своју душу и свој менталитет. **Ту промену сам и сам пратио и опажао.** И тај посао и сад бива: утицај турске чаршије из дана у дан Арнаутина духовно све више приближује оном косовском мухамеданцу, кога ми називамо Турчином“ (Божовић 1990в: 13).

Међутим, не можемо рећи да је Божовићева приповедачка свезнајућа перспектива уверљива. Он детаљно описује оне јунаке који су блиски у начину размишљања његовом поимању живота. То су јунаци које одликује поштење, част, поштовање моралних начела. Божовићеви јунаци су чврсто везани за постојбину, за одређени комад земље. Индивидуализам тих јунака заправо и не постоји јер Божовић често са микроплана прелази на макроплан. У структури његових приповедака тешко је одвојити индивидуално од онога што је колективна наслага и део менталитета. Све што се дешава са јунацима проверава се оним искуством које је део времена прошлог, део предања, део митологије и религије. Једино на тај начин се може објаснити моћ јунака и њихово деловање. Мноштво је таквих јунака код Божовића, а један од њих је Стеван Караца из Поречја. Он се одметнуо и створио своју дружину од тридесет првих људи и правих домаћина, и постао је први четнички војвода у Поречју:

„Између осталих у његовој чети били су прваци Брајан Матевић из Томина Села, Риста Константиновић из Тополнице, Стојко Стевановић

из Слатине, браћа Спасе и Пејо Караџе, нешто доцније Мицко Крстић из Летова, који је био потрчао из Румуније кад је чуо шта по кичевском крају ради Џемо Фазлијевски. Чета је имала пун успех: пуне три године Турчин није ушао у Поречје. Стеван Караџа је био необично храбар човек, добар вођ и уређивач. Он је први научио Поречје да слуша, да пази на ред и да све живо, и мушко и женско, и мало и велико, постане завереник и одметник, једна душа. на тај начин је он могао потући много силника, чувених и малих и готово држати читав крај у једној полунезависности“ (Божовић 1990в: 139).

Осим војвода, Божовићеви јунаци су попови и друге старешине, главешине и сеоски прваци, који популаришу останак српског народа на огњиштима упркос тешким и неподношљивим условима живота. Да би постигао уверљивост у описивању прилика, Божовић уводи и стварне, реалне ликове из живота, попут Милана Ракића који је, иначе, био конзул у Приштини у периоду 1906-1911. године. Ракић је главни јунак у приповеци „Мучних дана“, где са сетом описује живот на Косову и Метохији: „Сетан као и песме његове, под туробним утисцима с пута по Метохији, Милан Ракић даваше последњи облик својем 'Страшном Христу' из опустеле цркве негде у Прекорупљу, кад му наочит каваз пријави Вука Дулана из неког села са шумовита Златара“ (Божовић 2005: 7).

Божовић приповеда из перспективе Милана Ракића и саставља читав списак злочина који се чине над Србима косовског вилајета. Он наглашава да постоје две чињењнице које сатиру српски народ и доводе га до пропасти – једно су Арнаути, друго турска власт: Арнаути уништавају све што је српско за свој рачун, а турска власт сама чини зулуме, пљачка и убија и дозвољава да и други мухамеданци исто то некажњено раде. Божовић наводи да је из дана у дан Ракић „могао све боље да увиди, како је све мања разлика између српскога и арнаутскога копорана, између њихових ћулава: - труђаше се раја, да би голи живот сачувала, да се на путу по ношњи не би могла познати“ (Божовић 2005: 7).

Божовић готово без изузетка у својим приповеткама и путописима наглашава тежак и мукотрпан живот Срба. Они се стално жртвују да би сачували просторе на којима живе. Зато се осим Косовског боја, Санстефанског уговора, српских устанака, у Божовићевој прози могу пратити још и догађаји попут великих сеоба, Балканских ратова, Првог светског рата. У свим тим историјским збивањима постоји жртвовање једног народа – српског. То је Божовићева историјска истина.

Живот Срба јесте тематска окосница Божовићевог стваралаштва и пишчеве интенције су усмерене према једној широкој слици о том народу. Међутим, осим Срба, Божовић описује и Роме, Горанце, Цинцаре, Албанце, Турке и све оне који са Србима живе на балканском простору.

У Божовићевићевој прози Роми деле судбину оних јунака који су потлачени у односу на турске господаре. Код Божовића они не успевају да устану и да се усправе и доста често су представљени у негативном контексту. Роми се помињу као Цигани, а понекад уместо Циганка Божовић употребљава термин Јеђупка. Међу јунацима који припадају овом народу Божовић са симпатијама описује Назију Љатову јер она припада оном типу јунака за којег није важно шта он значи сам за себе, већ шта значи за свет. А она значи много јер успева да помири завађене народе у Призрену.

Божовићу је, према томе, битно шта представља његов јунак у свету, а не шта за његовог јунака значи свет и отуда су његови јунаци карактеристични и посебни само као припадници одређеног народа. Књижевни јунак би тако код Божовића могао да се прати на три нивоа: 1) јунак на нивоу индивидуе, 2) јунак на нивоу породице и 3) јунак на нивоу нације.⁴ Наравно да је јунак на нивоу нације доминантан у Божовићевој прози и том типу јунака припадају и Суљ-капетан и Абдул Азис. Они су интересантни само као припадници Горана и треба да прикажу овај народ, њихове особености и порекло. Такође, с циљем да Горанце представи као народ који је српског порекла Божовић у приповеци „Из душе“ гради лик Абдул-Азиса из села Рестелице:

„Абдул-Азис из села Рестелице, Марковски по старом презимену. Не баш тако давнашњи Турчин из Синан-пашине Горе. Плав, глават и дебео, веома учеван, богато одевен у хоцинске антерије, добричина а тврд муслиманин и уверен да је то само нечисти сан да му је неко од предака могао бити хришћанин и Србин. Не, но су то простачка исмејавања градских Турака према њима, сељачкој сиротињи и брђанима. Али ако је истина баш, онда нека је просто души његова претка, који је умео да се ослободи од рајетинске вере и да изабере другу, царску и господску. Те да он постане ово што је... Други, председник суда, Сафет-ефендија, такође је Горанин, из села брода, по старијем презимену Томевски, још новији Турчин од Абдул-Азиса. Просвећен је и учен човек такође, али сасвим јасно зна за своје порекло и да су Горани силом истурчени. Зато има извесну слабост према Србима, мрзи расно Арнауте и у зрелим годинама прешао је у бекташије, да не би морао ићи у џамију и да би смео пити вино и ракију“ (Божовић 1939: 88).

Горанци су код Божовића градско становништво и углавном су печалбари, па их зато има доста изван протора Старе Србије: „Бејаше настао рамазан. У једно подне бане у хан читав табор Горјана печалбара. Познатих бозација, ашчија и посластичара. Сачекали се у Скопљу из целе земље, из Румуније, Бугарске и Србије“ (Божовић 1939: 151).

⁴ Овакву поделу књижевних јунака наводи Мирољуб Јоковић у *Имагинацији историје*. (1994: 135)

Цинцари као јунаци у Божовићевој прози обликовани су на основи стереотипа. То су људи тврдице и често се помињу у том контексту: „Колашинци отврднули као Цинцари“ (Божовић 1926: 63) или: „А Цинцарин ће чувати било своја кола и на тај начин, вољом-невољом, и моју главу. Јер је своје Крушево оставио не да одговара за лом по Црној Реци, но новце да заради“ (Божовић 1930в: 15).

Божовић Цинцаре везује за просторе Македоније и посебно за области око Битоља. По његовом виђењу они су планинског порекла, а оно што је посебно важно јесте да је то православни народ: „...брдски, сељачки Цинцарин највећи је православцац на Балкану и необично честит човек. Камо среће да никад није сишао у чаршију и да се са Грком није мешао“ (Божовић 1990б: 165).

С обзиром на то да Божовић заправо описује народе на балканском простору и представља једну друштвену атмосферу, основни приповедачки принцип би требало да буде дословно подражавање стварности. Тај принцип Божовић поштује донекле, али умногоме читајући његове приповетке и путописе можемо уочити да су историјске чињенице само транспоноване на уметничку раван. На многим местима уочљива је Божовићева слобода у обликовању историјских догађаја и личности, јер овај писац своје књижевно дело гради на основи властитих искустава и виђења ствари. То значи да читајући његове приповетке и путописе можемо идентификовати његове ставове и схватања и назоре када је у питању историја Срба и других народа на простору Старе Србије. Божовићеви јунаци, уколико су Срби, изграђени су као прави хероји, а са друге стране, уколико су Албанци или Турци, имају сувише недостатака да би били хероји. На тај начин Божовић настоји да изгради идеалну слику Срба. Како би простор Старе Србије, пак, представио као српски у својој прози враћа се прошлости и описивању прошлих догађаја. У прошлости Божовића привлаче митови и легенде, подвизи неких људи и њихове велике драме, трагедије у борбама за опстанак народа и појединца, њихова искушења, падови, несагледана зла која чине људи. У прошлости Божовић тражи угрожени национални идентитет. То је главно исходиште његове прозе.

Литература

- Божовић, Григорије. *Из Старе Србије*. Мостар: Мала библиотека, 1908.
- Божовић, Григорије. „Лукин вир“, *Српски књижевни гласник*, књ. XXII, бр. 7, св. 8, 1909, стр. 483-484.
- Божовић, Григорије. *Узредни записи*. Београд: Штампарија Јединство, 1926.
- Божовић, Григорије. *Чудесни кућови*. Београд: Штампарија Јединство, 1930а.
- Божовић, Григорије. *Са села и самара*. Београд: Штампарија Јединство, 1930б.
- Божовић, Григорије. *Урезане истине*. Београд: Штампарија Јединство, 1930в.
- Божовић, Григорије. *Под законом*. Београд: Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон, 1939.
- Божовић, Григорије. *Приповејке*. (ур) Љиљана Ђурић и Љиљана Новаковић. (фототипски издање из 1924). Београд-Горњи Милановац: Народна библиотека Србије: Дечје новине, 1990а.
- Божовић, Григорије. *Робље заробљено (ириче о женама)*. Приштина: Јединство, 1990б.
- Божовић, Григорије. *Чудесни кућови (иушойисна проза)*. Приштина: Јединство, 1990в.
- Божовић, Григорије. *Косовска ирича*. Београд: Политика-Народна књига, 2005.
- Гавриловић, Зоран. „Надсмислови историје и уметности“, предговор у: Ћосић, Добрица. *Време смрти*. Београд: БИГЗ, 1984.
- Ђорђевић, Димитрије. *Огледи из новије балканске историје*. Београд: СКЗ, 1989.
- Јоковић, Мирољуб. *Имагинација историје*. Београд: Просвета, 1994.
- Лома, Александар. „Пракосово“. *Словенски и индоевропски корени српске епике*. Београд: Балакнолошки институт САНУ-Посебна издања 78, 2002, стр. 251.
- Норис, Дејвид. *Балкански мит: ишћања иденитијетета и модерности*. Београд: Геопоетика, 2002.
- Поповић, Миодраг. *Видовдан и часни крст: оглед из књижевне археологије*. Београд: Слово љубве, 1997.
- Ћосић, Добрица. *Време смрти*. Београд: БИГЗ, 1984.
- Ћосић, Добрица. *Стварно и могуће: чланци и огледи*. Ријека: „Отокар Кершовани“, 1982.

Vesna B. Todorov

HISTORY, MYTH AND RE-MYTHOLOGIZATION
OF SERBIAN IDENTITY IN THE PROSE
BY GRIGORIJE BOŽOVIĆ

Summary

This paper presents Grigorije Božović as a writer whose prose combines realistic history with his own vision of supranational historical trends. When dealing with certain historical events, Božović is not primarily interested in historical facts and truths, but rather, looks at them as a writer, interested in legend, or rather, the archetype of collective consciousness. In his work, it is difficult to tell apart that which is individual from a collective layer, which forms a part of mentality, and so this paper demonstrates how a writer can base his work both on personal experience and on the views stemming from the tradition of his own community.

Key words: Grigorije Božović, fiction, history, myth, legend, folk, hero, identity